

2012. MÁJUS

XVI. ÉVFOLYAM / 5. SZÁM

ÖRÖKSÉG

Carl Lutz svájci diplomata (írásunk a 23. oldalon) szenvedélyes amatőr fotós volt. Családja a múlt század harmincas esztendeiben, Palesztinában készített felvételeinek egy részét a jeruzsálemi Jad Vasem intézetnek adományozta. Budapesti fotóinak többségét első felesége, Gertrud Lutz-Fankhauser a zürichi ETH Archiv für Zeitgeschichte gyűjteményében helyezte el. A Carl Lutz Alapítvány és a Budapesti Történeti Múzeum május 13-ig látható kiállításán, a Vármúzeumban a magyar főváros 1940-es éveiről szóló képeit állította ki. Képünkön: Szent Jobb-körmenet a budai várnegyedben, 1942–1944 között. Carl Lutz felvétele a svájci lobogós rezidencia (a brit követség épülete, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal jelenlegi székháza) emeleti ablakából készült.

Julie Steiner gyűjteménye

„Bizalomra van szükség. Olyan kölcsönös bizalomra, amely **tiszteletben tartja a kompetenciákat**, és amelyben az állam helyesen használja saját szakértő közegét. A jó állam ugyanis többek között arról ismerszik meg, hogy támaszkodik saját szakapparátusára, s például nem végez örökségalapú fejlesztést az örökségvédelmi intézmények biztosította szakértelem nélkül” – mondta dr. Tamási Judit beszédében a Parlamentben, az intézményes magyar műemlékvédelem 140. évfordulóját köszöntve **(4. oldal)**.

A Műemléki Világnapon a **nemzeti erőforrás miniszter adta át** a műemlékvédelemért Forster Gyula- és a régészeti örökségért Schönvisner István-díjat, valamint emlékérmeket. Majd a kitüntetettek átvehették az ICOMOS elismeréseit és a Citrom-díjat **(8. oldal)**.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Fotótára Petrik Albert fotóművész ezerkilencszázöt **magyarországi és építészeti üvegnegatívját** őrzi **(10. oldal)**.

Miskolcon jártunk. Műemléki jelentőségű terület, lakóépületek és közintézmények, templomok és zenepalota mutatja a **városképi helyreállítás** példáit **(12. oldal)**.

Nem is tudom, **hol van a műemlékvédelem helye** – morfondírozik Nagy Gábor. S hozzáteszi: természetesen ott, ahol a műemlék van. Ott a helyszínen, mert ott lehet igazán védeni, ami van, ami múlik... **(17. oldal)**

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Nyilvántartásának adatrevíziójáról, térinformatikai feldolgozásáról szóló sorozatunkban **az 1965 utáni korszak műemlékké nyilvánítási gyakorlatának elemzése** következik, az egyedi rendelkezések és a korabeli jogszabályi háttér bemutatásával, valamint a korabeli szakmai fogalmak jelentésének és tartalmának szövegű felidézésével **(18. oldal)**.

Két, újonnan avatott emléktábla szól a műemlékvédelemről és a második világháború, utolsó vészterhes hónapjairól. **Az „Üvegház” és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal falán** olvasható sorok Carl Lutz svájci diplomatára emlékeznek **(23. oldal)**.

Ünnepek és tanulságok.....4

Díjak és elismerések
a Műemléki Világnapon 8

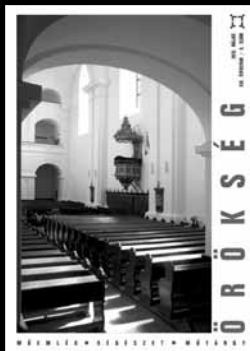
Egy sajátos művészet
sajátos művésze 10

Miskolci emlékek 12

Nem is tudom, hol van
a műemlékvédelem helye 17

Jelentések és tartalmak (2).....18

Két ház, két tábla 23

A belvárosi református templom
Miskolcon
Fotó: Hack Róbert

Az ICOMOS-díjas Biró-Giczey-ház
Veszprémben
Fotó: Hack Róbert

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal folyóirata
www.koh.hu – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit elnök

Főszerkesztő: Róna Katalin

A szerkesztőség címe:
1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1.
Telefon: 225-4837, fax: 225-4855,
e-mail: sajto@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
Telefon: +36-23/312-488
Mobil: +36-30/272-1991
e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés:
DEMAX MŰVEK Nyomdaipari Kft.
Telefon: 236-9070

ÜNNEPEK ÉS TANULSÁGOK

Elhangzott a Műemléki Világnap és az intézményes magyar műemlékvédelem 140. évfordulója tiszteletére rendezett örökségvédelmi konferencián, a Parlament Felsőházi Termében, 2012. április 20-án.

DR. TAMÁSI JUDIT

Április a műemlékvédelemben hagyományosan az ünnep ideje. 1983-ban fogadta el az ICOMOS, a Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsa azt a javaslatot, hogy legyen egy nap, amely az épített örökségről szól, ily módon is felhívva a figyelmet megőrzésének, védelmének fontosságára. Így lett április tizennyolcadika a Műemléki Világnap. Ám idén, ebben a hónapban, nemcsak a világnapra emlékezünk. 140 esztendeje annak, hogy 1872. április 4-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter aláírta a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága tagjainak kinevezését. Ezzel az aktuálisan, amelynek eredményeként a mai Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

elődszervezete megkezdhette munkáját, egyúttal kezdetét vette az intézményes állami örökségvédelem 140 éves története is.

A Pauler Tivadar kézjeggyével ellátott kilenc kinevezési okmány közül két tőn egyházi személy neve szerepelt: Rómer Flóris bencés szerzetes és Ipolyi Arnold beszercebányai püspöké. A későbbiekben pedig emígyen bővült a névsor: Balogh György bácsi plébános, Dankó József pozsonyi prépost, Ebenhöch Ferenc győri kanonok, koronói esperes, Dr. Haynald Lajos bíbornok, kalocsai érsek, Kandra Kabos egri főkáptalani levéltárnok, Szaszinek Ferenc nagyszabolczai lelkész, Teutsch György nagyszabeni evangélikus szuperintendens.

Nem folytatom a sort, inkább megismétlem: nem valamiféle egyházmegyei névtárat olvastam fel, hanem az örökségvédelem első magyar állami intézménye, a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága tagnévsorának kivonatát. Az, hogy e névsor csaknem kétharmadát egyházi személyek teszik ki, a közös gyökerekről tanúskodik. Arról, hogyha 1872-ben nem lettek volna tudós papok, szerzetesek, akkor ma Magyarországon talán nem létezne intézményesült örökségvédelem sem, és én – a névsorban szereplők kései és méltatlan utóda – sem állhatnék Önök előtt, hogy röviden áttekintsem az eltelt 140 esztendő történetét, és levonjam tanulságait. Az örökségvédelem ügye a kezde-

tektől mindig szorosan összefüggött a nemzet sorsával; a történeti múlt feltárásával, emlékeinek megóvásával szolgálta a nemzet kulturális öngazolását, segítette felemelkedését, a polgári fejlődés útjára lépését. A gondolat a reformkorban a nemzet tudat formálódása idején kezdett kibontakozni, a forradalom előestéjén formát ölteni, majd az abszolutizmus éveinek kényszerű cezurája után az állami függetlenségért vívott küzdelemmel párhuzamosan jutott el 1872-ben az első intézményi formáig. Idővel azonban az is kitűnt, hogy a nemzeti érzés önmagában nem elégséges a műemlékek ápolására. A kezdetekben meghatározó historizálás nemcsak megengedte, hanem kifejezetten sajátjának vallotta az utólagos beavatkozást az időbe, a forrásanyag átszerkesztését, a válogatást. Innen jutott el napjainkra az örökségvédelem a nemzeti történeti hagyaték egészének feltárásához, befogadásához és anyagi valóságban történő megőrzéséhez, védelméhez. Íme, **a 140 év első tanulsága...**

A kulturális örökségvédelem tárgya ugyanis történeti forrás, a kulturális örökségi érték a közhiedelemmel ellentétben elsősorban nem esztétikai, hanem történeti természetű. A történeti érték hordozója pedig az eredeti anyag, így a védelemnek elsődlegesen az emlékek anyagi valóságban történő megőrzésére kell irányulnia. A 140 esztendő veszteségei mára már megtanítottak minket arra, hogy az örökségi terület nem viseli el a korrekciót, ott minden megalapozatlan, szakszerűtlen vagy voluntarista beavatkozás irreverzibilis módon semmisíti meg a történeti anyagot, a történeti forrást. Az örökségvédelem ezért türelmet és kulturáltságot feltételez, és toleranciára, a jövő nemzedékek érdekeinek szem előtt tartására tanít. Híd, amely összekapcsolja a múltat a jövővel. Tudja, hogy az értékek interpretációja korhoz kötött, és a jövőben is biztosítani kívánja az interpre-

táció lehetőségét a tudomány, az önértelmezés lehetőségét a nemzet számára. Kulturális örökség, illetve örökségvédelem és nemzet viszonyának formálódó új értelmezését a legszemléletesebben egy olyan példával tudom megvilágítani, amely talán sokunk számára személyes emlék is. Eszerint egy műemlék olyan a nemzet történetében, mint a régi családi biblia, amelyben évtizedek, sőt évszázadok során szaporodtak a bejegyzések, az újonnan született családtagok nevei, de mindig csak a nyomtatott szöveg margóján és az üres lapokon, miközben a Szent Írás maga sértetlen maradt... Április hónapban sűrűsödnek az évfordulók. 1882-ben e hónap 9-én jelent meg a nemzetközi tervpályázat annak az épületnek a megépítésére, amelyben most tanácskozunk. Ez már önmagában elég indok lett volna arra, hogy ünnepségünk helyszínéül az Ország Házát válasszuk, mégis inkább egy másik aktusra való emlékezés motivált minket: az első magyar műemlékvédelmi törvény elfogadására 1881. május 28-án értelemszerűen a Parlamentben – igaz, nem ebben, hanem még a Bródy Sándor utcai épületben – került sor. Az 1881. évi XXXIX. törvénycikk az intézménytörténetben is új fejezetet nyitott azáltal, hogy az akkor már 9 éve működő Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottságát Műemlékek Országos Bizottságaként véglegesítette.

Az előbbieken láthattuk, hogy a műemlékeknek a nemzeti önazonosságtudatban betöltött szerepét soha nem vitatták. Annak a hosszas vajúdnak, amely a műemléki törvény megszületéséhez vezetett, egészen más oka volt. Ekkorra érett be ugyanis a felismerés, hogy a kulturális örökséggel kapcsolatban érvényesítendő nemzeti érdek (ma így mondanók: közérdek) biztosítása állami szerepvállalás nélkül lehetetlen. Lehetetlen volt a múltban is, mint ahogy ma is az – ez a 140 év **máso-**

dik nagy tanulsága. A politikai fenntartások a kezdetek kezdetén is azon néhány pont körül kristályosodtak ki, mint ma. Az egyik ilyen volt a magántulajdon sérelmének kérdése, amelynek kapcsán – Henszlmann Imre szavai szerint – a „jogtudorok bizonyos szent borzadalmat éreztek”; a másik a mindig szűkös állami büdzsé. Már az 1881-es törvény sem oldotta meg egyiket sem, a műemlékek védelmének szükséges volta, mint közérdek, mégis elismert tényné vált. A 140 éves történet **harmadik tanulsága**, hogy a megoldatlan jogi és pénzügyi háttérből adódó problémák búvópatakként kísérték az örökségvédelmet, de nem írták felül, létjogosultságát nem kérdőjelezték meg. Kivételt csak az 1952-vel kezdődő évek jelentettek, s pillanatnyilag csupán remélni tudom, hogy 2012-ben nem egy újabb kivételes időszak kezdődik. A célok és lehetőségek közötti örökkévalónak tűnő konfliktust egyébiránt a mai fülnek is ismerősen mutatja be, egyszersmind az anyagi valóságban történő megőrzés parancsát is érvényesíteni próbálja egy, még az önálló felelős intézmény életre hívása előtti időkből származó átirat. A műemlékvédelem ügyében akkor illetékes Helytartótanácsához fordult 1865-ben ezekkel a szavakkal az Akadémia titoknok, bizonyos Arany János: „...az Akadémia, kifejezve mély sajnálatát hazai, úgyszólván kevés, műemlékeink elpusztításán, egyszersmind megújítja pár év előtti alázatos esdeklését a hazai műemlékekre ügyelő Országos Központi Bizottság és ügyelő hivatal létesítése iránt. Az Akad. tekintélye nem elég, pénz-tára több felől igénybe vett, hogysem az emlékek szándékos vagy hanyagság szülte pusztításait meggátolhassa és fennmaradásukat eszközölhesse. ... mindazáltal kimondja meggyőződését, hogy ... alig lehet oly halaszthatatlan intézkedés, mint múltunk emlékeinek megóvása az enyészettől. Mert ... ha ... a tiszte-

letes régiség maradványai egyszer elenyésztek, azokat többé semmi emberi igyekezet ki nem pótolhatja.” Látható tehát, hogy sem a súlyos történelmi helyzetek, sem a folyamatosnak mondható hiányos feltételrendszer nem volt ok arra, hogy a kulturális örökségért felelős állami szervezet szem elől tévessze az elvégzendő feladatot. Sőt mindennek ellenére olyan maradandó értékek átmentése révén volt képes gyarapítani a magyarországi kulturális kínálatot, amelyek mára a nemzeti önazonosság és az országimázs részévé váltak, és turisztikai célpontként a nemzetgazdaság számára folyamatos bevételi forrásként jelentkeznek. Ennek az eredménynek a háttérében a megfelelő intézményi struktúrát kell keresni. Ez a struktúra a változó közigazgatási-politikai környezetnek megfelelően az idők során többször módosult ugyan, de azokat az alapfeltételeket, amelyek a tevékenység lényegét érintették, és amelyek a sikeres működés feltételét voltak hivatva biztosítani, a megújuló szervezeti keretek között is egészen a legutóbbi évekig rendre sikerült megtartani.

Ezzel érkezünk el 140 éves történetünk **negyedik tanulságához**: az örökségvédelem és a közigazgatás viszonyának bölcs kialakítása, a szakfeladatnak az igazgatási rendszerben történő helyes elhelyezése a sikeres működés egyik kulcskérdése. Az örökségvédelem ugyanis par excellence kulturális tevékenység, amely kezdetben tisztán ebben a minőségében jelent meg az európai kultúrában. Minden eszköze – köztük elsősorban a napjainkban (túl)hangsúlyossá vált hatósági munka is – csak utólag, fokozatosan társult az eredendően kulturális alaptevékenységhez, és vált jogállami viszonyok közt nélkülözhetetlen, megtartandó eszközzé. Ez azonban nem indokolja, és nem eredményezheti azt, hogy az alapfeladat bármikor, bármilyen körülmények között elhomályosuljon, és

valamelyik eszköz váljon vezérelvvé. Fenti elvek gyakorlati megvalósulásaként egyfelől az intézményesült állami örökségvédelem 140 éves történetének 100 évében a kulturális ágazat része volt, és éppen abban a 40 éves időszakban élvezett – finoman szólva – korlátozott szuverenitást, amikor az ország mozgásteret sem terjedt ennél tovább.

„Egy, a Magyar Millennium időszakához hasonló politikai támogatás és a bizalom légkörében kibontakozó közös munka ma is elégséges feltételt biztosítana ahhoz, hogy a szakpolitikai stratégiában kitűzött cél irányába elindulhassunk.”

Kiszabadulását az építésügyi igazgatás kötelékeiből a magyar közigazgatás rendszerváltást követő újjászervezésének egyik komoly eredményeként könyveltük el. Másfelől a bizottsági forma az eredendően kulturális jellegű alapfeladat ellátásához az akkori társadalmi-jogi környezetben a megalakítást követően hosszú évtizedekig megfelelőnek bizonyult, s bár 1934-gyel megkezdődött a szakhivatallá alakulás, az egyre szaporodó közigazgatási tevékenység soha nem ment az alapfeladat-ellátás prioritása csak másfél éve kérdőjeleződött meg, amikor az örökségvédelmi igazgatás jelenlegi struktúrája tisztán igazgatásszervezési megfontolások alapján került kialakításra. A 140 éves történet **ötödik tanulsága**, hogy az államszervezési folyamat következő ütemében az általános igazgatásszervezési szem-

pontok helyett a szakfeladat-ellátás oldaláról jelentkező integrációs igényeknek kell elsőbbséget élvezniük. Különös tekintettel arra, hogy ez a szakmai igény ebben az esetben teljes mértékben egybeesik a jó állammal szembeni állampolgári elvárásokkal, a rövidebb és áttekinthetőbb eljárások, a szakszerűbb és az erőforrásokkal megfelelően gazdálkodó közigazgatás követelményével. **Hatodik tanulság**, hogy kulturális örökségvédelem és közigazgatás kapcsolatában a másik kulcskérdés a Bizottság és a miniszter közötti viszony jellege. Ezt a viszonyt mindvégig az az alapelv határozta meg, hogy – idézem – „a vallás- és közoktatásügyi miniszter ... a műemlékek bizottságának meghallgatása és szakszerű véleményének átvétele után intézkedik”. Ha pedig olykor mégsem így tett, akkor utóbb helyt adott a MOB intervenciójának. Ez történt 1913-ban, a lőcsei késő reneszánsz Spillenberger-ház kapcsán, amikor a MOB feliratban közölte felettes szervével, megdöbbenve értesült arról, hogy a kassai múzeum a ház tulajdonosától megvásárolta az emeleti folyosót díszítő vasrácsokat, s erre engedélyt is kapott a VKM-től. A miniszter döntése visszavonását így indokolta: „.... a műemléki törvény rendelkezéseinek is megfelelően súlyt fektetek arra, hogy a folyosó eredeti helyén tartassék fenn, annak balustrade-ja kényszerű ok nélkül le ne bontassék...”

A 140 év sikereinek másik titka a megfelelő személyek kiválasztásában keresendő. A Bizottság elnökének posztját gyakorta töltötték be olyan magas társadalmi státust élvező, anyagilag független közéleti vagy tudományos személyiségek, mint Forster Gyula, a Vallásalap jogásza, a Magyar Földhitelezési igazgatója, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat alelnöke, akadémikus, báró és örökös főrend, akiről méltán kapta nevét a műemlékvédelem hamarosan átadandó legrangosabb kitű-

tetése. Maga a Bizottság pedig kíváló szakembereket tömörített.

Hetedik tanulság: magas a mércse, de egyúttal van is hova visszanyúlnia egy mai hivatalvezetőnek, aki egy szakszerűen, jogszerűen és gyorsan dolgozó szakhivatalt szeretne működtetni, benne kötelességtudó, becsületes és művelt közszolgákkal. Az intézményes állami örökségvédelem alapfeladata ma sem más, mint 140 éves története során bármikor: az emléktárgy fizikai valóságában történő megőrzése. Mégis a megváltozott gazdasági-társadalmi környezetben jelentősen megváltozott a megítélése: kivonult mögüle az a politikai támogatás, amely nélkül, mint láttuk, megalakulni sem tudott volna. Egyre gyakrabban kell megküzdenie azzal a váddal, hogy a fejlesztések gátja. Ezzel a felfogással sajnos állami, önkormányzati és egyházi szereplők részéről is gyakran találkozni. Hogy miért ez a vád? Mert az örökségvédelem nem engedi elbontani a Bécsi utca városszerkezeti szempontból jelentős történeti épületeit, nem hagyja, hogy lakópark épüljön a történeti kert helyén és szalmatüzelésű erőmű a világörökségi területen. A kulturális örökségvédelem alapfeladata nem változott 1872 óta – nem az alapfeladata változott, hanem a környezete. A megváltozott környezethez azonban alkalmazkodnia kell – épp azért, hogy az alapfeladatát el tudja látni. Nem zárkozhatunk hát sértődötten magunkba abban reménykedve, hogy a jövő majd minket igazol, hiszen a gondjainkra bízott emléktárgy pusztulása visszafordíthatatlan. Hangsúlyozom: nem önmagunkat féltjük! Ha az ember 140 éves, már amúgy is csak a ráncait veszítheti.

A 140 éves örökségvédelem legfőbb kihívása önmaga újrapozícionálása olyan módon, hogy ne csak elsenvedője, de alakítója is lehessen annak a közegnek, amelyben létezik. Hogy rámutasson azokra a pontokra, amelyeken céljai egybeesnek a jó állam

céljaival, és felkínálja azokat az eszközöket, amelyek segíthetik a kormányzatot gazdaság-, társadalom- és nemzetpolitikai céljainak elérésében. Hogy bebizonyítsa, nem feneketlen pénznyelő zsák, hanem olyan partner, amely felszínre hozza és kamatoztatja az értékeket – a közös örökséget – a közös érdekében. A minap azt a tanácsot kaptam, hogy az olyan válságjelenségekkel terhes időkben, mint amilyeneket most élünk, jó mélyen el kell rejtenuk az értékeinket. Azt válaszoltam: nem, épp ellenkezőleg! Ilyenkor kell őket felmutatni.

Fentiek tudatában a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2010-ben az Új Széchenyi Terv vitairatához fűzött véleményt, és Széchenyi Ferenc Program néven összefoglalta örökség-alapú fejlesztési javaslatait, 2011-ben pedig elkészítette azt a szakpolitikai stratégiát, amelynek közigazgatási egyeztetése épp a napokban indul. A kulturális örökségvédelmi stratégia az örökségi értékeket új erőforrásként kínálja fel a nemzetgazdaság számára, de egyúttal ügyel arra is, hogy közben immanens értékeik ne sérüljenek.

A szakpolitikai stratégia megvalósításához azonban az örökségvédelemnek is partnerekre van szüksége. Mindenekelőtt olyan politikai elkötelezettségre és felelős gondolkodásra, amely a miniszterségre készülő Eötvös tollát vezette 1866-ban, amikor ezt írta Charles de Montalembert grófnak, az MTA kültagjának: „Mindig az volt és most is a szilárd meggyőződése, hogy nemzeti jövőnk kérdése kulturális kérdés...”

Másrészről bizalomra van szükség. Olyan kölcsönös bizalomra, amely tiszteletben tartja a kompetenciákat, és amelyben az állam helyesen használja saját szakértő közegét. A jó állam ugyanis többek között arról ismerszik meg, hogy támaszkodik saját szakapparátusára, s például nem végez örökség-alapú fejlesztést az örökségvédelmi intézmények biz-

tosította szakértelem nélkül. A 140 éves történet **nyolcadik tanulságaként** hadd emlékeztessenem a Tisztelt Házat önnön történetének arra a momentumára, amikor az intézményes műemlékvédelem megszületése körül hatalmas energiákkal bábkodó, a műemléki törvényért ügyes parlamenti taktikával érvelő Henszlmann Imre nem egészen fair eljárását a kultuszminisztérium költségvetési tervének vitájában képviselőtársa, Irányi Dániel a következő felszólalással tette helyre: „Azt gondolom, hogy a helyes eljárás e kérdésnél nem abban áll, hogy egyes műemlékek fönntartására szavazzunk meg költségeket, anélkül, hogy tudnók, mily karban vannak azon műemlékek; hanem hogy általában a műemlékek fönntartására szavazzunk meg oly összeget, amely e célra szükséges. Mi nem vagyunk illetékes bírái annak, hogy e vagy ama templom kíván-e előbb fönntartására szükséges kiadást vagy nem?”

Most azonban nem elsősorban a költségvetés, hanem a bizalom megszavazásáról van szó. Az a politikai akarat és a bizalom, amelyre az állami örökségvédelemnek ma első helyen szüksége van, nem terheli meg az államháztartást, épp ellenkezőleg. A 140 éves történetünkben itt és most levonni kívánt **utolsó tanulságként** idézzük fel, milyen országépítő energiák szabadultak fel akkor, amikor az első polgári kormány a kulturális örökséget, illetve örökségvédelmet hívta segítségül ezeréves államiságunk méltó megünnepléséhez. Egy, a Magyar Millenium időszakához hasonló politikai támogatás és a bizalom légkörében kibontakozó közös munka ma is elégséges feltételt biztosítana ahhoz, hogy a szakpolitikai stratégiában kitűzött cél irányába elindulhassunk. Tisztelt Házelnök Úr, tisztelt Miniszter Urak, tisztelt Bizottsági Elnök Úr, tisztelt Képviselő Hölgyek és Urak! Ezt kérjük születésnapjaink ajándékként a 140. évfordulón. ■

DÍJAK ÉS ELISMERÉSEK A MŰEMLÉKI VILÁGNAPON

A MŰEMLÉKVÉDELEMÉRT FORSTER GYULA-DÍJ

GYULAVÁRINÉ LOVASSY KLÁRA közlekedésmérnöknek, a Magyar Építészeti Múzeum nyugalmazott igazgatójának örökségvédelmi szakmai és társadalmi szervezőtevékenységéért. PAZÁR BÉLA Ybl-díjas építésznek, elismerve több évtizedes kimagasló szakmai színvonalú munkáját, valamint elkötelezettségét az építészeti értékek megőrzése iránt, amely a műemléki helyreállításoknál jutott kifejezésre.

IVICSICS PÉTER okleveles építész-mérnöknek, műemléki szakmérnöknek három évtizedes kiváló területi felügyelői munkájáért, az örökség megmentése érdekében kifejtett magas színvonalú, felelősségteljes szakmai és tudományos munkásságáért.

A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉRT SCHÖNVISNER ISTVÁN-DÍJ

DR. MIKLÓS ZSUZSA régésznek, a történelem kandidátusának több mint három évtizedes pályafutása során elért kiemelkedő tudományos eredményeiért, a régészeti örökségvédelmet alakító, a magyar középkori régészetet feldolgozó kutatási munkájáért.

SZÓKE BÉLA MIKLÓSNAK, az MTA Régészeti Intézete kandidátusának a Dunántúl Karoling-kori történetének és régészetének területén végzett úttörő jelentőségű tudományos munkájáért. A zalavári IX. századi hatalmi központ régészeti feltárásáért, a feltárt leletanyag szakszerű nyilvántartásáért, és folyamatos műemléki bemutatásáért.

A MŰEMLÉKVÉDELEMÉRT FORSTER GYULA-EMLEKÉREM

CSILLÉRY BÉLÁNAK, a MÁV Zrt. szombathelyi Pályavasúti Területi Központ vezetőjének a vasúti műemlékek fenntartásában, működtetésében és eredeti jellegük megőrzésében betöltött jelentős szerepéért. HORVÁTH ÁKOS református lelkipásztornak, orvos-mérnöknek, az Ágoston Sándor Alapítvány képviselőjének, a határon túli, elsősorban erdélyi vonatkozású műemlékek állagmegóvásáért, fenntartásáért tett lelkiismeretes, önfeláldozó, helyi közösségek identitását erősítő munkájáért.

DR. KOVÁCS ERZSÉBET okleveles építész-mérnöknek, műemlékvédelmi szakmérnöknek a műemlékvédelem hazai és nemzetközi népszerűsítésében kifejtett több évtizedes, magas színvonalú szakmai és társadalmi munkásságáért.

LAKI LUKÁCS LÁSZLÓ könyvtáros-népművelőnek, nyugalmazott könyvtár- és múzeumigazgatónak, Észak-Borsod, a Bódva-mente, illetve a Galyaság épített-, tárgyi- és szellemi örökségvédelme kiemelkedő alakjának, a honismereti mozgalom emblematisz személyiségének.

MÉSZÁROS ZSUZSANNA művészettörténet tanárnak, múzeumpedagógusnak évtizedek óta tartó elkötelezett munkájáért, a Munkácsy Mihály Emlékház működtetéséért és a térség épített örökségének megismertetését célzó rendezvények megszervezéséért.

VERASZTÓ LAJOS ÉS HENCSEI KÁLMÁN műemlék-tulajdonosoknak, az örökség védelme érdekében kifejtett magas színvonalú és önzetlen

áldozatvállalásukért, az örökség védelme érdekében kifejtett társadalmi mozgalmat szervező tevékenységéért.

A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉRT SCHÖNVISNER ISTVÁN-EMLEKÉREM

Dr. KACSÓ KÁROLY régész-muzeológusnak, a Kárpát-medence bronzkori kutatásainak meghatározó személyiségének tudományos munkásságáért és jelentős tudományos szervező tevékenységéért.

HAJDÚ JÁNOSNAK, Paks város polgármesterének a város és környéke helytörténetének kutatásához, régészeti lelőhelyeinek feltárásához és ismertté tételéhez nyújtott sokrétű és jelentős támogatásáért.

TÓTH ZOLTÁN vállalkozónak, Kelet-Magyarország régészeti öröksége feltárásánál megnyilvánuló, példaeértékű hozzáállásáért.

T. BRUDER KATALIN Ferenczy Noémi díjas restaurátornak kiemelkedő és példamutató munkásságáért, amelyet a magyar múlt emlékeinek megmentéséért, megőrzéséért, valamint az utánpótlás nevelésében fejtett ki.

ICOMOS-DÍJ

Kiskastély, Alsóbogát (Somogy megye)

A kiemelkedő és példamutató helyreállításáért, az épületkutatás során feltárt díszítőfestés restaurálásáért, az értékek megőrzéséért és bemutatásáért, a kastély új funkciójának megteremtéséért.

Királyi váró, Gödöllő

A tudományos kutatáson, hiteles műemléki tervezésen alapuló, a képzőművészeti restaurálás és a kivitelezés

Ivicsics Péter, Forster-díjas

Kovács Erzsébet, Forster-emlékérmes

zés terén egyaránt magas színvonalú, példaértékű helyreállításáért.

Bíró–Giczey-ház, Veszprém

A példászerű műemléki helyreállításért, a történeti értékek megőrzéséért, a mai igényeket is kielégítő, életteli fejlesztés méltó, fenntartható és fenntartó hasznosítás megvalósításáért.

CITROM-DÍJ

Hajnai Rudolf-laktanya, Kecskemét

A történeti épület szakszerűtlenül, átgondolatlanul megválasztott új funkciója nyomán kialakult állapotáért.

Szatmári püspök palotája, Tettye tér, Pécs

A veszélyes helyzetbe került rom megerősítésének kedvezőtlen városképi megjelenéséért. ■

ICOMOS-díj az alsóbogáti Kiskastély helyreállításáért

ICOMOS-díj a Bíró–Giczey-ház helyreállításáért

*ICOMOS-díj a gödöllői Királyi váró helyreállításáért
Fotók: Bélavári Krisztina*

*Forster- emlékérem
Verasztó Lajosnak és Hencsei Kálmánnak*

MÚLTIDÉZŐ

EGY SAJÁTOS MŰVÉSZET SAJÁTOS MŰVÉSZE

Budapest, Halászbástya, 9x12 cm, íveglemez, szelátnos ezüst

PETRIK ALBERT FÉNYKÉPEI
A KÖH FOTÓTÁRÁBAN

1°
ÖRÖKSÉG

1919. február 26-án Éber László, a Műemlékek Országos Bizottságának előadója jelentette, hogy létrejött a megállapodás az Iparművészeti Társulattal, a bizottság átveszi Petrik Albert „összes magyarországi építészet és művészeti” fényképfelvételeit. Igaz, a gyarapodásra még néhány évet várni kellett, de a kollekció számos budapesti felvétellel is kiegészült, amire eredetileg a Fővárosi Múzeum tartott igényt. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Fotótára ma 1905 üvegnegatívját őrzi.

Petrik Albert 1876-ban született a Zemplén megyei Kistárkányban. Iskoláit Sátoraljaújhelyen és a Budapesti Műegyetemen végezte. Építésznek tanult, de nem szerzett diplomát. Az Iparművészeti Társulat 1897-ben vette fel tagjai sorába. 1916. augusztus 27-én a galíciai Telejawban halt meg, s ott nyugszik a katonái temetőben. Tényszerűen ennyit ismerünk életéről. Hogy miből élt? Arról semmit nem tudunk! De hogy mit (is) csinált, arról az 1904 és 1915 között megjelent, többnyire saját felvételeivel illusztrált több mint ötven írása tanúskodik. A *Magyar Iparművészet* névtelenség mögé rejtőző szerzője írta róla az alábbi tanulságos sorokat, felvillantva elhivatottságának egy olyan motívumát, ami képein is nyomot hagyott. „Petrik, bejárva hazánk városait és sok elrejtett zugát, hanyaszorgalommal tervszerűen készített és gyűjtött, jó részben kedvte-

Vajdahunyad, vár, 9x12 cm, üveglenyom, eszlatinos ezüst

lésből, a maga gyönyörűségére. Kétségtelen, hogy sok emlékműnek, különösen pedig a budapesti régiségeknek fényképezésénél az a gondolat is ösztönözte őt, hogy legalább fényképben örökítse meg a pusztulásnak szánt s még csak ideig-óráig meglevő régi emlékeket, melyekről

Petrik képei nyomán majd az utáunk következő kor is szerezhet tudomást.

A főérdemét azonban abban látjuk, hogy megbízás és anyagi segítség nélkül, a maga emberségéből vállalkozott ily feladatra.” ■

Lászlóné Laár Erika – Bardoly István

Visegrád, Salamon-torony, 9x12 cm, üveglenyom, eszlatinos ezüst

MISKOLCI EMLÉKEK

MÉLTÁN VOLT AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI FONTOS ESEMÉNYE MISKOLC TÖRTÉNETI VÁROSMAGJÁNAK, AZ EGYKOR KÜLÖNÁLLÓ MINDSZENT TELEPÜLÉSNEK ÉS AZ AVASI PINCESORNAK, UTCARENDSZERÉNEK MŰEMLÉKI JELEN-TŐSÉGŰ TERÜLETTÉ NYILVÁNÍTÁSA. HISZEN NE FELEDJÜK, A VÁROS HÍRÉT NEM ELSŐSORBAN TÖRTÉNETI ÉPÜLETEI, ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEI ADTÁK. MÉGIS MINDAZOK, AKIK ISMERTÉK MÚLTJÁT ÉS JELENÉT S FONTOS-NAK TARTOTTÁK ÉRTÉKEINEK MEGŐRZÉSÉT, JÓL LÁTTÁK, VAN MIRE FIGYELNI, VAN MIT MEGÓVNI MAGUNK ÉS A JÖVŐ NEMZEDÉKEK SZÁMÁRA.

RÓNA KATALIN

(Miskolci kalandozásunk vezetője Okrutay Miklós, aki miskolci munkájának állomásairól beszél. S ne hallgassuk el, épp kollégája, korábbi irodavezetője hívta fel a figyelmet arra, íme egy felügyelő, aki csupa befejezett munkát hagyott maga mögött távoztakor. Nézzük tehát, hogy is indult a miskolci pályafutás, s hogyan látja visszanezve a munkát.)

Harmadévvvel azután, hogy eljöttem Miskolcra, távlatosan látom a különbségeket – kezdi Okrutay Miklós. – Azokat, amelyek feltételezhetőek s várhatóak voltak, s azokat is, amelyek újdonságként érintettek. Persze nem

akarom, hogy most úgy nézzen ki, mintha ez a beszélgetés egy fővároson kívüli műemléki felügyelő feljegyzései kategóriába sorolható „vallomás” lenne. De mégis érdemes erről beszélni. Már csak azért is, mert számvetésre sem volt idő, egyik nap még ott voltam, a vonat indulására várva ültem a kávézóban, még egyszer végigpillantottam a Széchenyi utcán, s akkor az már a múlt volt, másnap Budapesten dolgoztam. Nincs idő, hogy megérjenek, helyükre kerüljenek a dolgok. A különbséget nem elsősorban a feladatban, hanem a szereplők, a part-

nerek mikéntjében, jelenlétében érzem. Úgy fogalmaznám, Miskolcon az emberi intenzitás volt nagyobb. Az ügyfelek oldaláról nézve személyesebb volt a kapcsolat, persze mondhatjuk, hogy ez személyiségtől is függ, hogy tudok kapcsolatot teremteni, s velem hogyan teremtenek kapcsolatot, hogyan tudok segíteni a partnernek, az ügyfélnek. Mondjam azt, hogy a fővárosban „személyeskedő” a stílus? Nem akarok úgy tenni, mintha nem itt nőtem volna fel, nem itt éltem volna. De van ennek egy nyelvi, szemantikai tükrre is, a „szlengesedő” hang,

amely megdöbbsent, mintha az óriásváros megpróbálna laza, könnyed lenni... De visszatérve, megszerettem az ottaniak jóízű, személyes beszédmódját, hangulatát, könnyen megtaláltuk azt a közös hangot, ami a legélesebb problémákon is átsegített. Nem hiszem, hogy egyetlen, elmérgesedett ügyem lett volna. Talán sztereotípiá, de valamiféle, jó értelemben vett elfogadottság vett körül, vette körül a munkát. Persze tudom, ez az elődök munkáján is múlt. Ott alkotótársi szerepben érezhettem magam. Itt felkészültebbek a partnerek, a tulajdonosok, az építésszek, tehát nem biztos, hogy arra a kreativitásra szükség lesz, ami ott fontos volt az ügyfélnek is, nekem is. Amit úgy fogalmazhatnék meg, hogy a felügyelő ne csak a papír mögül nézze az ügyeket, hanem aktív szereplője lehessen a munkának. Akinek számít a gondolata, számít, amit mond, szinte tervezői ötlettel segíthet a részfinomságokban, vagy éppen az alapvetésekben. Aggódok is egy kicsit, vajon szükség lesz-e az ilyenfajta gondolkodásomra. Nem titkolom, amikor a korábbi feladat után kiderült, Miskolcon kellene folytatódjék a szakmai utam, nem örültem, sőt nem is akartam vállalni. Nem tűnt értelmes folytatásnak. S, hogy min múlt? Még mielőtt döntöttem volna, Paszternák István, akkor irodavezetőként fölhívott, fölajánlotta, ha vállalom, úgy szervezi meg a munkát, hogy csak miskolci feladataim legyenek. Igent mondtam, s amikor odaérkeztem, gyorsan kiderült, milyen jó csapat fogad, értelmes, fontos munkákkal. Tisztában voltam vele, Miskolc nem áll főhelyen a hazai műemlékvárosok sorában, de aztán rájöttem az avasi református templomba lépve, hogy

◀ *A Wabl-báz, ahogy a helyiek emlegetik, a Sajtó-cipőbolt*

▶ *A Weidlich-udvar*

A Zenepalota Bartók-terme

a gótikus építészet remekművét látom, a Széchenyi utca a hazai historizmus nagyléptékű egysége, és ott az alvó diósgyőri vár, amely európai mércével mérve is kiemelkedő érték. Mindez biztató volt. Aztán váratlanul érkezett a vár rekonstrukciós továbbgondolásának lehetősége, olyan problémakör, amely különleges kihívást jelent. Valahogy azt érzem, mint annak idején, Pest megyei felügyelőként a zsámbéki templomnál, hogy megáll köröttem a levegő, s mindannak, amit látok, sokkal nagyobb ereje van, mint gondoltuk, hogy megszólít, mert a tartalma más, több annál, amit egyáltalán sejthettünk...

(A diósgyőri vár problematikája messze vezet, túllépi, szétfeszíti mostani kereteinket, hiszen nemcsak építészeti, műemléki, de szemléletbeli kérdéseket is felvet. Ezúttal térjünk vissza a városhoz, amelynek egyik érdekessége a főutca átjáróházas rendszere, a maga sajátos épületformáival, majd a romantika és a historizmus, főként a külső homlokzaton megjelenő stílusjegyeivel, főként a főutcán és a keresztező utcákban. S a XX. század elején, esetleg korábbi telkek összevonásával épült nagy bérházak, amilyeneket különösen a Széchenyi utcán emeltek. Közülük is kiemelkedő, ahogy sétám során is láttam, a szecessziós vas kapuszárnyas, ólomüveg-betétes portálú, zárterkélyes, négyemeletes Weidlich-udvar, amely

1911-ben épült Hajós Alfréd és Villányi János tervei szerint.)

Nagyon fontos elmondani, hogy a város saját forrásból nekilátott a városkép megújításának. Kezdődött a Széchenyi utcával, s a Városházterrel ért véget. Egymás után kerültek sorra az épületek, de azért azt nem szabad titkolni, mindez a városképről szólt. A homlokzatok megújultak, de a teljes épülethez nem nyúltak, túlnyomó többségben belül épp olyan állapotban vannak a házak, mint voltak. A Weidlich Udvar a Széchenyi utca legnagyobb tömegű bérháza. Karácsony előtt talán két nappal arra érkeztem Miskolcra, hogy potyognak a homlokzatról a kövek, a szobordíszek. Hogy nincs idő a tétovázásra, az első, elodázhatatlan lépés a veszélyelhárítás.

Aztán várt rám az Ady Endre utca két épülete is. Az ötös számú ház akkortájt a város egyik legromosabb épülete. Hozzáláttunk a munkához, s a munkamódot épp fordított volt, mint a normális. Előírtuk, hogy mielőtt hozzákezdene a felújításhoz, falkutatásra van szükség. Ideális esetben ezt a tervezés előtt kell megcsinálni, hát itt utóbb történt. De meglett. S az átlényegülés különleges volt. Mintha Csipkerózsika-álmából ébredt volna fel a klasszicista homlokzat.

(A Széchenyi utcában áll az oromzatos Wahl-ház, ahogy a helyiek emlegetik a Sajó-cipőbölt. A díszes homlokzatú, gazdagon faragott fa kapuszárnyas, földszintes, 1899-ben Korach Miksa helyi műépítész tervei alapján készült el. Eredetileg bútorgyárként szánták, aztán a második világháborúig Stamberger Bernát zsidó vallási könyveket és nyomtatványokat előállító nyomdájának és könyvesboltjának adott helyet.)

Személyes sikerként éltem meg ennek a háznak a helyreállítását. Más értéke nem volt, mint a neoreneszánsz faportál, ami viszont egészen különleges. Amikor Miskolcra érkeztem, sodródott a vég felé, olyan

fokú leromlottságban vegetált. Idős tulajdonosa nyilvánvalóan nem tudta finanszírozni a helyreállítást. Ilyenkor óhatatlanul felvetődik a kérdés, mit lehet tenni. Kötelezni? És azután mi történik? Akkor egy pillanatra felcsillan a remény, talán segítségünkre lehet a balsorsú műemlékek javára rendezett bál. 2010-ben a versengők között ugyan nem szerepelt meg a báli bevételből származó támogatást, de valahogy mégiscsak bekerült a köztudatba. És abban az évben a Nemzeti Kulturális Alap pályázatai közt volt egy, amely kifejezetten veszélyelhárításra szólt, ráadásul kilencvenszázalékos támogatást adott. Kötelezést adtam ki úgy, hogy közben meg kellett értetnem a tulajdonos házaspárral, hogy miért teszem, s rá kellett beszélnem őket a pályázásra is. A család valahogy

előteremtette az önrészt, és sikerült. Míves farestaurátori munkával lehetett helyreállítani a homlokzatot, a faportált, a kaput. Majdnem menthetetlen állapotból hoztuk vissza ezt a házat. **(Ha a városképi szempontokat figyelembe vevő helyreállításoknál nem is, viszont a Zenepalota esetében teljes körű műemléki helyreállításról beszélhetünk. Nemcsak a homlokzat, de a belső tér is megújult. S tudjuk, nem akármilyen épületről beszélünk. Az 1926–1927-ben Wälder Gyula tervei nyomán emelt, szabadon álló neobarokk épület egyben zeneiskola és négyszáz férőhelyes, Angster-organás koncertterem.)**

Ilyen nagyságú és rangú Zenepalota, ahol egy épületben folyik az oktatás és a koncertezés, azt hiszem, Budapesten kívül nem is nagyon volt.

Az épület különlegessége a neorokoko Bartók-terem, amely most a felújítás után a bálterem szerepét is betöltheti, azaz kiemelhető széksorokkal tervezték. Így lesz egyébként a Zeneakadémián is.

(S beszélünk kell a Városháza épületegyütteséről is.)

Különös tudomásul venni, hogy semikor nem gondolták ebben a városban, hogy ideje lenne méltó épületet emelni, amely kifejezi a közügyek intézésének szimbolikus helyét és szerepét. Valójában három épület egybenővesztése adta a Városházát. Volt, amelyik bérháznak épült, így aztán irodák máig függőfolyosóról nyílnak. Amikor nekiláttak megint

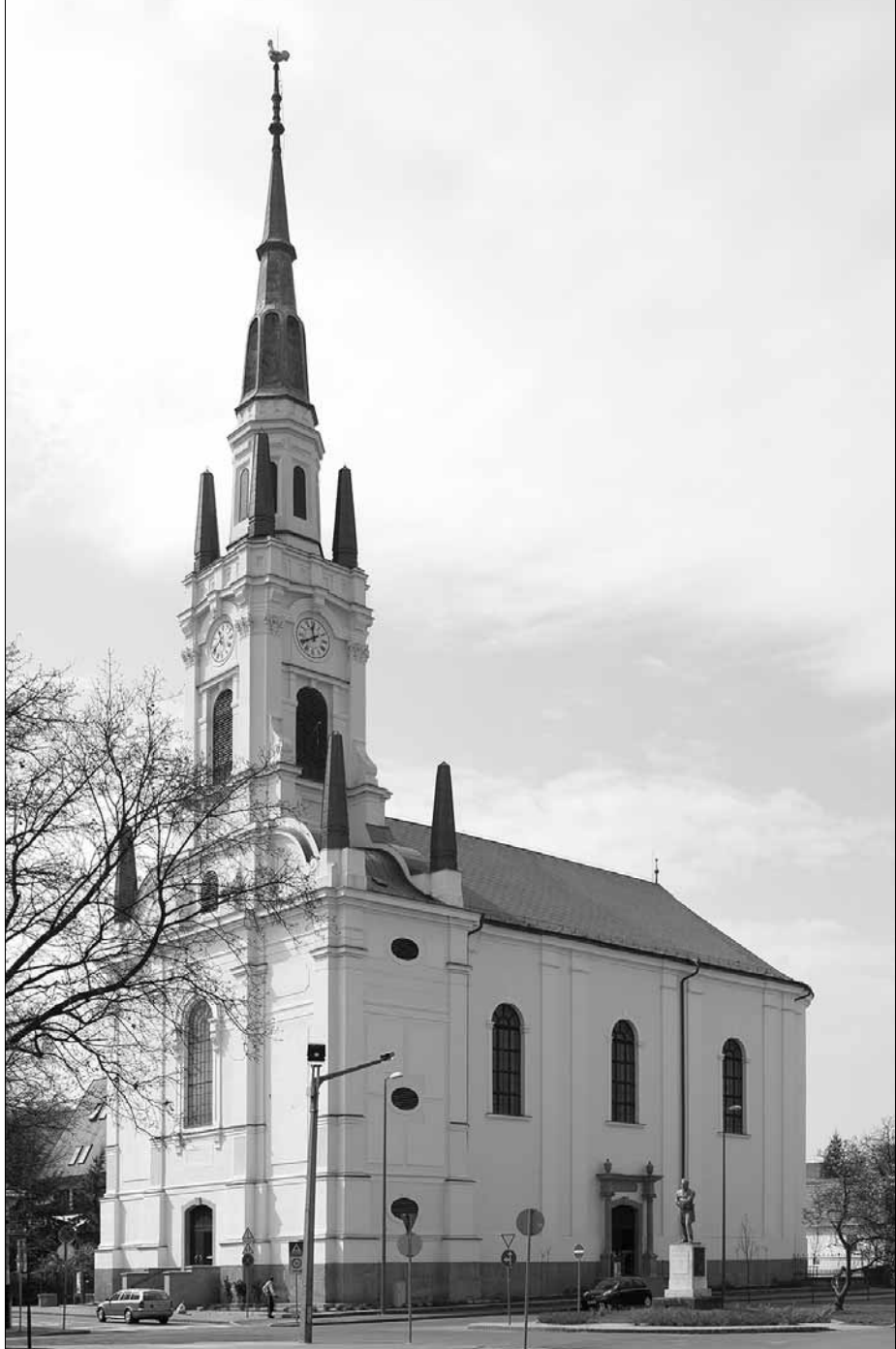
A Városháza, balra a hozzáépült új szárnyal

csak a bővítésnek, egy negyedik, üres telken új épületet hoztak létre. Új, tornyos, nyitott csarnokú tömeget csatlakoztattak a régihez, amelynek illeszkedő gesztusai kétségtelenül erősek, a Városháza mintegy agóráként várja a polgárokat. A polgármesteri hivatal üvegfa mögött a városkép tárul ki... Kérdés, hogy Miskolc lakói vajon hogyan fogadják be.

(Egyházi műemlékeknek sincs híján a város. Munkája során nem eggyel szembesülhetett.)

A görömbölyi görög katolikus templom sekrestyével bővítése során egymásnak feszült a konzervatív, az ortodox tradicionális formák iránti vágyat kifejező és a progresszív gondolkodás. Felszínre került egymás meg nem értése, végül, azt hiszem, megfelelő megoldás született. Szépen megújult a mindszei római katolikus templom barokk homlokzata.

S komoly kihívás volt a belvárosi református templom műemléki felújítása. Először csak a homlokzatról volt szó. S ez máris felvetett egy nagy kérdést, Simon Zoltán kutatásai nyomán fogalmazódott meg, vajon át lehet-e értelmezni a sárga, megszokott látványát. Túlságosan merész lenne a színváltás? Törtfehér mellett döntöttünk, s ünnepi pillanat volt, amikor lekerültek az állványok, s kitarult a templom új arca. Közben lezajlott a hatalmas fémkapuzat restaurálása, s újaranyozták a magas,

▲ *A belvárosi református templom*

◀ *A mindszei római katolikus templom*

Fotók: Hack Róbert

karcsú torony csúcsán álló kakast. Aztán jött a jó hír, nem áll meg a munka, következhetnek a belső helyiségek is, az eredeti tér helyreállítása, az orgona restaurálása. A futtatott üvegek református templomban talán különös, transzcendentális fényrel telítik a méltóságteljes, fehér falú teret. ■

Hol van A MŰEMLEKVÉDELEM HELYE?

TERMÉSZETESEN OTT, AHOL A MŰEMLEK VAN. OTT A HELYSZÍNEEN, MERT OTT LEHET IGAZÁN VÉDENI, AMI VAN, AMI MŰLIK. DE VALAHOGY KIALAKULT EGY OLYAN KÉPZET, HOGY A MŰEMLEKVÉDELEM IGAZI HELYE, MISZTIKUS KÖZPONTJA VALAHOL A BUDAI VÁRBAN VAN, AHONNAN TITOKZATOS ERŐK SEGÍTIK AZ ÉRTÉKMÉNTÉS MEGSZENTELT MISSZIÓJÁT. AZ EMLÉKEZET A DÍSZ TÉRI ELSŐ BÁZISRA NYÚLIK VISSZA, MAJD A TÁNCSCIS MICHÁLY UTCAI, PÉLDAKÉNT IS SZOLGÁLÓ, BŐVÍTÉSEL HELYREÁLLÍTOTT MŰEMLEK ÉPÜLET LETT A KÖZPONT.

NAGY GÁBOR

Aztán, ahogy teltek az évek, a Központ egyre szűkebb lett. Először elmentek a tervezők, majd ránk került a sor, a műemlék-felügyelet átkerült a szomszédos Szentháromság térre, a Fellner Sándor által tervezett és 1906-ban megépült egykori Pénzügyminisztérium épületébe. Nem igazán örültem ennek akkor, de a hely pompázatoságát és pazarló tágasságát könnyű volt megszokni. Ráadásul az akkori évek bőkezű nagyvonalúsága, amit akkor egyszerűen csak természetesnek gondoltunk, lehetővé tette, hogy egy teljesen felújított, egyedi tervezésű új bútorokkal és formatervezett, új csillárokkal gazdagított terekben folytassuk a műemlékvédelem szent küldetését. Az idő azonban itt sem állt meg, neki nem az a sajátja, jöttek az átszervezések. Először régiósok lettünk, majd múlt év elejétől átkerültünk a Kormányhivatalokhoz. Ekkortól a régi Központ nimbusza egyre szakadozottabb lett. Ugyanarra a helyre mentünk be, de már nem ugyanoda. Éreztük, a nagyon magas havi bérleti díj nehezen állja ki az ésszerű takarékoság próbáját. Nem is állta ki. Jött az üzenet a Kormányhivatalból, mennék-e be, fél órával a Nagy Értekezlet előtt. Mentemben arra gondoltam, azt éreztem, két oka lehet az invitálásnak. Az egyik lett. – Sajnos költözőnötök kell, ezt az irrális bérleti díjat nem tudjuk megfi-

zetni. Tudom, nem fogsz örülni neki, mert ez nem a Vár, de igyekeztünk megfelelő helyet találni – mondta a Főigazgató Úr, és megmutatta az új rezidenciát, ami kicsinek, sötétnek, lepusztultnak tűnt a Szentháromság téri épület után. Nem is nagyon tudtam mit mondani. Volt még egy próbálkozás, de aztán csak a barát-

„A gondolkodók szerint, akiknek van idejük az élettel foglalkozni, az élet és az idő majdnem ugyanaz.”

kozás maradt. Barátkozás az új helyvel. Amiben segített az élet és az idő. A gondolkodók szerint, akiknek van idejük az élettel foglalkozni, az élet és az idő majdnem ugyanaz. És belegondolva, eljött az idő, mikor az élet kitessekelte a műemlék-felügyeletet a budai Várból. Ezt nagyon nehéz tudomásul venni, de nekünk már az új helyzettel kellett barátkozni. Az elszakadás rémülete után kiderült, hogy kicsit összehúzza magunkat, éppen elférünk. Nem lesz grandiózus tárgyalótermünk, de mindenkinek lesz normális munkatere, és az irattár is elfér. Nagyjából helyett családias környezet, ahol még jobban is tudunk működni.

Szóval, költözünk. Körülnézek az irodámban, ez volt a múlt, vagy diszkrebben az elmúlt időszak, de mit vigyek át a következőbe? Mert a költözés nemcsak holmik átrakása egyik helyről a másikra, hanem számvetés is. Mi az, amire semmi szükség nem volt az elmúlt években, és mi az, ami fontos lehet a jövőben. Gondolom, elsősorban a tudás és a tapasztalat, de az egyszerű, mert ha van, akkor azt fejben is át lehet vinni az új helyre. Aztán a nyilvántartás és a jogszabályok. Azok meg jönnek számítógépen. Akkor a Stratégia. De az csak azt mondja meg, hogy mit tegyünk, a dolgok meg legtöbbször azon dőlnek el, hogyan tesszük. Én a dicsőséges vereségek helyett a csöndes győzelmeket szeretem.

Bibó István írja: „A pesti Vármegyháza fővárosunknak, sőt az egész országnak egyik legszebb klasszicista műemléke. Különleges értékéhez azonban nemcsak szépsége, hanem történeti múltja is hozzájárul.” Ezen a helyen kell most nekünk a miszsiót folytatni.

Nem is tudom, hol van most a műemlékvédelem helye. Az Írás azt mondja, ha becsukódik egy ajtó, nyílik helyette egy másik. A mi ajtónk, a Pest Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodájának ajtaja, a pesti Vármegyháza középső udvarából nyílik. ■

JELENTÉSEK ÉS TARTALMAK (2)

A MŰEMLEK-NYILVÁNTARTÁS ÁTFOGÓ ADATREVÍZIÓJÁT BEMUTATÓ TANULMÁNYSOROZAT AZ 1965 UTÁNI KORSZAK MŰEMLEKKÉ NYILVÁNÍTÁSI GYAKORLATÁT ELEMZI JOGTÖRTÉNETI, ILLETVE A VÉDESI JOGI AKTUSOK ÉRTELMEZÉSÉNEK ASPEKTUSÁBÓL, AZ EGYEDI RENDELKEZÉSEK ÉS A KORABELI JOGSZABÁLYI HÁTTÉR BEMUTATÁSÁVAL, VALAMINT AZ AKKOR HASZNÁLT SZAKMAI FOGALMAK JELENTÉSE ÉS TARTALMA SZÖVEGHŰ FELIDÉZÉSÉVEL.

FÉKETE J. CSABA

1965–1997: építmények és tartozékaik nevesítés nélküli védetté nyilvánításának korszaka a védettség földrészletre történő törvényi kiterjedésével. Az 1967 január 31-én hatályba lépett, a műemlékvédelemről szóló 1/1967. (I. 31.) ÉM rendelet (továbbiakban: ÉM-rendelet), amely – a megelőző korszakhoz képest – több változást hozott. A korábban már használt vagy új értékelési kategóriák bevezetésén túl a legszembetűnőbb változás a műemlék fogalom meghatározásában történt, miszerint a műemlék építmény ingatlan jellegének deklarálása elhalványult,¹ a védetté nyilvánítás aktusának – a nevesítésnek – szükségessége pedig kikerült a definícióból.² A 2. § (1) bekezdése szerint: „Műemlék a hazánk történeti múltjának jellegzetes, pótolhatatlan olyan emléke (építmény és egyéb alkotás, annak tartozékai, továbbá a vele kapcsolatos képző- és iparművészeti alkotások), amely az ország gazdasági-társadalmi és kulturális fejlődésének tárgyi bizonyítékául szolgál, s építészeti, történeti, régészeti, képzőművészeti, iparművészeti vagy néprajzi szempontból kiemelkedő jelentőségű.”

Új és alapvető fontosságú fogalomként jelent meg a rendeletben a műemléki „védettség kiterjedése”,

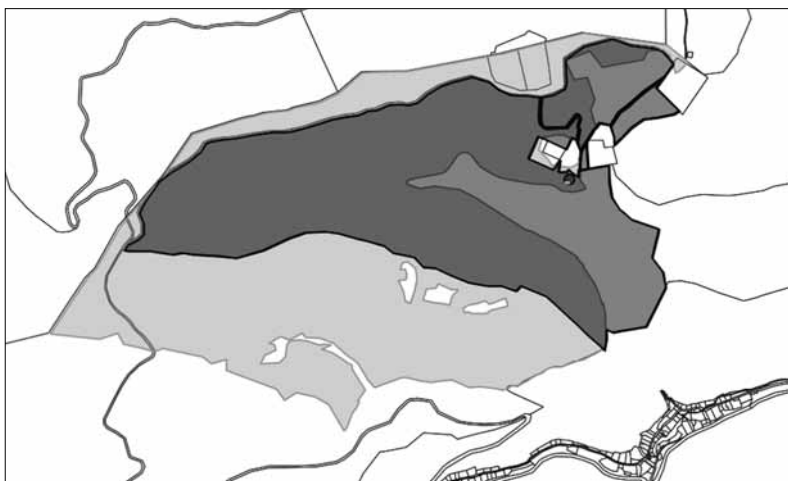
amely az ingatlan tartozékokra vonatkozó korábbi értelmezési problémát a védetté válás tekintetében és a nevesítés vonatkozásában jórészt megoldotta. A 6. § (1) szerint:

„A műemlékké, a műemlék jellegűvé és a városképi jelentőségűvé nyilvánított építmény (a továbbiakban együtt: védett építmény) védettsége kiterjed az építményhez tartozó földrészletre (park, udvar), kerítésre, támfalra és melléképítményekre is.”
A korszak védetté nyilvánításai során – egyedi nevesítéssel – továbbra is építmények (leggyakrabban épüle-

tek) váltak műemlékké a velük kapcsolatos – de általában nem nevesített – képző- és iparművészeti alkotásokként meghatározható ingó tartozékokkal együtt. A védelem ingatlanhoz kötődő jellege azonban továbbra is fennmaradt azzal, hogy a védelem kiterjedt a védett építményhez tartozó akkori földrészletre, s annak további ingatlan alkotórészeire, a parkra, az udvarra, a kerítésre, a támfalra és a melléképítményekre is.

Az 1965 és 1992 közötti időszakból 3911 egyedi hatósági és 36 minisz-

Az első védelmi korszakban védett, Miskolc határában fekvő templom és rendház romegyüttesének védéskori földrészlete és ennek mai utódingatlanai

teri jogi aktus maradt fenn, s még további 47 létezése ismert. Ezek viszonylag hamar, már 1970-től határozatformát kaptak és formalizálttá váltak, amelyek rendelkező részében az egyedi adatok begépelésével kellett kitölteni a védetté nyilvánított *objektum* (építmény) meghatározását és alapvető közigazgatási adatait. Tipikus hiba az **adatok teljes körű megadásának hiánya** vagy **pontatlansága**. Az 1972. június 23-án kelt 6820/1972. OMF számú határozat³ azt példázza, hogy a rendelkező részből a védetté nyilvánított érték meghatározása (megnevezése) marad ki: *objektumot ... építménnyé nyilvánítom*. A jogban nem definiált *objektum* vagy az *építmény* túlzottan tág fogalmának⁴ használatával ezekből a határozatokból nem derül ki egyértelműen, hogy a műemléki védelem mire irányul. Arra is van példa, hogy a határozat tárgyában megnevezett építmény, vagy építmények és a rendelkező részben meghatározott érték, illetve értékek (építmény) között jelentős számbeli eltérés van.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a korszakban a szakmai fogalom meghatározásoknak továbbra is nagy jelentőségük van. Az egyes védelési jogi aktusok értelmezését nehezíti, hogy több építészeti fogalom alapvető jelentésbeli tartalmi változáson ment keresztül e korszakban. Jól példázza ezt a „kastély” fogalmi átalakulása, illetve fogalmának különböző, szinte párhuzamosan élő meghatározásai. A 19. század végétől a 20. század közepéig a kastély „lakóhely” jelentésű, később „épület”, illetve párhuzamosan „épületegyüttes”.⁵ A Pallas és a Révai nagy lexikonai szerint, tehát: „*Kastély* (a *lat. castellum-ból*), valamely előkelőbb személynek teljesen szabadon álló palotaszzerű székhelye, mely ... meg is volt erősítve; ezen erősítés reminiscenciái ... a Kastély architektúrájában mai napig is fennmaradtak.” Ezzel összhangban az Új magyar

lexikon szerint „*kastély* <lat. *Castellum* 'kis tábor' szóból>: eredetileg főurak, előkelő földesurak fényűző, művészi igénytelten épített lakóhelye ... Szabadon áll, kert övezi.”

Később, az 1980-as évek már párhuzamos fogalomhasználatát tükrözi Major Máté – önmagának is ellentmondó – definíciója, miszerint: „*kastély* eredetileg a várakhoz hasonló, megerősített, falakkal körülvett épület vagy épületegyüttes. ... *kastélyon* ma szabadon álló, általában kerttel övezett, reprezentatív alakítású lakóépületet értünk.” Zádor Anna, illetve Gerő László szerint azonban a kastély „csak” egy épület: „*Kastély*: az uralkodó v. földesúr reprezentatív lakóépülete birtokainak központjában v. más kiválasztott helyen. ... Védőművek nélkül, kerttel, parkkal kiegészítve épül.” illetve: „*Kastély*. Szabadon álló, gazdagabb kiképzésű és rendeltetésű → lakóház, ... → kerttől körülvetten áll.”⁶ A „kolostor” és „monostor” korabeli fogalmának meghatározása – például – hasonlóan ellentmondásos. A Pallas nagy lexikona szerint a „*Kolostor* v. zárda (lat. *Clastrum*), oly épület, melyben szerzetesek vagy apácák bizonyos szabályok szerint élnek.” Az Új magyar lexikon, illetve később Major Máté is épületként és épületegyüttesként egyszerre határozza

A negyedik korszakban védetté nyilvánított aszóni épületegyüttes építményeinek pont- és felületszerű ábrázolása a védett földrésztelkekkel

meg: „*kolostor*, *klastrom* <lat.-ból>, *monostor* <gör.lat.-ból> : a → szerzetesek lakóhelyeül zárt épület v. épületcsoport ...” illetve „*kolostor* szabályzat szerint együtt élő szerzetes közösség befogadására szolgáló épület, épületegyüttes.” Végül Zádor Anna és Gerő László a kolostort épületegyüttesként határozza meg: „*kolostor*, *klastrom* (lat. *claustrum*) szerzetesrendi előírások szerinti együttélésre épült, a világiak elől többnyire elzárt épületegyüttes.” „*Kolostor* (lat. *claustrum*=bezárt). A szerzetesrendek életmódja szerint kialakított építészeti együttes. ... A kolostoregyüttese templomból és rendházból állt...”. Annak ellenére, hogy a fenti lexikonok mindegyike egyetért abban, hogy a „*Monostor* (a gör.), azonos értelmű a *kolostor* kifejezéssel”, Pallas nagy lexikona szerint „*Monostor* (a gör. *monastion* szótól), oly épület vagy épületcsoport, amelyben szerzetesek, apácák szabályszerűen ájtatos és erényes életet folytatnak. ... Az épület alkotó részei a templom, a keresztfolyosó, refektórium, hálóterem, gyűlésterem, társalgó, udvar és kert.”

Major Máté szerint pedig „*monos-tor (gör.-lat.) apáti irányítással működő szerzetesi rendház...*”. E fogalmi ellentmondások parttalannak tűnő elemzéséből annak felismerése mutathat kiutat, hogy olyan speciális építményfajtákról van szó, amelyek az összetett funkcionalitásukból eredő – reprezentatív, közösségi, lakó, eltartó, gazdasági stb. – rendeltetése önálló épületben is, más esetben pedig több épületből álló épületegyüttesben is tárgyasulhatott. Az egyes műemlékek védetté nyilvánításáról szóló 3/1993. (II. 12.) KTM-MKM együttes rendelet kihirdetésétől, illetve 1993. február 20-i hatálybalépésétől a védetté nyilvánítás már miniszteri rendelettel történt. Az 1993-tól kezdődő időszakból 76 db miniszteri rendelet hiánytalanul rendelkezésre áll. A védetté nyilvánított érték ezekben továbbra is a védettséget kimondó rendelkezésben megnevezett építmény vagy épület, amelyet pontos közigazgatási adatokkal határoztak meg. A korábbi – hatósági, majd miniszteri határozati – védéshez képest azonban szembetűnő változás, hogy **a védetté nyilvánított építmény (épület) mellett több tartozék s a védelem kiterjedésének ténye is nevesült,**⁷ tehát fontosnak tartották az egyedi rendelkezést arról is, hogy a „*védetség kiterjed az ingatlan teljes területére.*” Mindezek révén a korszak védetté nyilvánítási jogszabályai a védeni kívánt értékek (fő- és mellékdolgok) tételes nevesítésével, magukban hordozva ugyan a kihagyás, kimaradás veszélyét is, de eddig nem látott mértékben váltak egyértelművé, a műemlékek hatósági adatai pedig pontosan nyilván tarthatóvá.

Az első védési korszakban védett gödöllői kastély védéskori földrészlete, a kastély mai telke, az utóingatlanok és az épület pont- illetve felületszerű ábrázolásával a 2008. évi – azóta megváltozott – telekállapot jelölésével

1998–2001: nevesített építmények és tartozékok, berendezések védelmének korszaka, az ingatlant nevesítő védelem kezdetei. Az 1998. január elsején hatályba lépett, a műemlékvédelemről szóló 1997. évi LIV. törvény (továbbiakban: Törvény) 3. § a) pontja szerint, a Törvény alkalmazásában „*Műemlék: minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.*” A Törvény a korábbi védelem folytonosságáról is rendelkezett. Az 57. § (1) bekezdés szerint: „*Az e törvényben meghatározott védettség kiterjed mindazon mű-*

emléki értékekre, illetőleg a műemlékvédelem mindazon tárgyaira, amelyek e törvény hatálybalépése előtt – bármely kategóriában – műemléki védettség alatt álltak.” Ebben a rövid korszakban – első alkalommal az egyes műemlékek védetté nyilvánításáról, illetőleg műemléki védettség megszüntetéséről szóló 10/2000. (V. 26.) NKÖM rendelet hatálybalépésével – a védetté nyilvánítás újabb jogtechnikai változtatása figyelhető meg. A Törvény által előírt nevesítési kötelezettség – alkotás... amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak – ebben a jogszabályban vonatkozik először a földnyilvántartási adatokkal (településnév, helyrajzi szám, cím) azonosított ingatlanra. Később, 2002 után – az egyes ingatlanok műemlékké nyilvánításáról szóló 8/2002. (III. 8.) NKÖM rendelettel – e gyakorlat kevés kivétellel szinte kizárólagossá vált. **A védetté nyilvánítás tárgya** tehát – szemben a Törvényben definiált „emlékkel” – az „**ingatlan**” lett, **s a védeni kívánt emlék** – építmény (épület), tartozékaival, berendezésével, együttesével vagy töredékével – **a védetté nyilvánítás céljaként nevesült.** **2001 – az ingatlanvédelem korszaka.** A műemlék fogalmának e feltűnően széleskörű, de rövid életű jogi meg-

határozása 2001. október 8-án a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) hatálybalépésével ismét módosult. A 7. § 8. szerint:

„Műemlék: olyan műemléki érték, amelyet e törvény alapján jogszabállyal védetté nyilvánítottak.”

10. *Műemléki érték: minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyival együtt. A Törvényhez hasonlóan a Kötv. is gondoskodott a korábbi műemléki védelem jogfolytonosságáról. A 91. § szerint: „E törvény nem érinti a kulturális örökség elemeinek a korábbi jogszabályok alapján megállapított védettségét.”*

Az ezredfordulón megjelenő és máig alkalmazott védéstechnikai megoldásban, amelyben a védetté nyilvánítás tárgya az ingatlan, alapvető probléma lehet ismét annak jelentés-tartalmi kettőssége. Ha ugyanis a polgári jog rendelkezéseiben – jelenleg is – ingatlannak minősül a földterület (földolog) – amely az ingatlan-nyilvántartás hatálya alá tartozik – és mindaz, ami a földdel tartósan egyesítve, azaz szilárd összeköttetésben van (alkotórész mellékdolog), felmerül a kérdés, hogy a műemlékké nyilvánításkor nem nevesített, a földterületen álló további történeti építmények, mint az adott ingatlan további alkotórészei védetté válnak-e, osztják-e a földolog jogi sorsát. Ehhez képest már csak részletkérdés, hogy amennyiben a védettséget kimondó rendelkezésben több ingatlan felsorolással nevesül, ugyanakkor a védetté váló építmény(ek) megnevezése ettől elkülönülve a védettséget indokoló bekezdésbe

kerül át – tehát nyelvtanilag közvetlenül nem kapcsolható(k) – nem határozható meg egyértelműen, hogy mely védett ingatlan alkotórésze, mely védeni kívánt építmény (épület) lehet.

A napjainkban alkalmazott „ingatlanvédelem” kétségkívül még egyedi védelem esetén is a védett (föld)terület meghatározásának legegyszerűbb és kézenfekvő módja, noha a Kötv. 32. §-a csak arról rendelkezik, hogy „...A rendeletnek tartalmaznia kell ... f) a műemlék ingatlan (ingatlanrész) és a műemléki terület meghatározását, az azonosításához szükséges helyrajzi adatokkal.”

A vonatkozó jogszabályok és az egyedi védetté nyilvánító jogi aktusok elemzésével áttekintett több mint fél évszázad műemlékké nyilvánítási gyakorlatában az egyedi műemléki védelem alatt álló építmény védett (föld)területének meghatározása a korszakokban egyre nagyobb jelentőséget kapott. Az 1949–1965 közötti korszakban az építmény védetté nyilvánításával az ingatlan védetté vált, 1967–1997 között az építmény műemléki védelme a földrésztelre kiterjedt, 2000 után pedig a védetté nyilvánítás tárgya maga az ingatlan lett. A telekalakítások szabályozása – e védett területek esetében – azonban egyik korszakban sem kellett szabályozott. Csak 1997-ben – a műemlékvédelem tárgykörétől teljesen függetlenül – jelent meg az ingatlanadatok változásának és az arra feljegyzett jogokra gyakorolt hatásának korszerű szabályozása. Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet 119. § (4) bekezdése szerint: „Az ingatlanok helyrajzi számának, területének és egyéb adatainak megváltozása az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogokat és tényeket nem érintheti.”⁸ A telekalakítás és a megszűnő telekre feljegyzett jogok utóingatlanokkal való kapcsolatának kérdése csak évekkel

Az első védési korszakban védett csákvári kastély védéskori földrésze a mai utódtelkekkel és az épület pontoszerű ábrázolásával

később, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárásaira vonatkozó szabályokról szóló 10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet hatályba lépésével rendeződött ezen a területen. A 7. § (4) bekezdés kimondja: „A telekalakítási eljárás a védettség hatályát nem érinti, valamennyi létrejövő ingatlanra, amelyre az eljárás megindításakor műemléki védelem vonatkozott, a védelem továbbra is fennáll.” Az 1950 és 2006 közötti több mint fél évszázad – bátran kimondható – folyamatos telekalakításainak követésére és a védettség utóingatlanokra történő levezetésére nem volt direkt jogi szabályozás.⁹ Erre az időszakra esik a telekkönyvi és kataszteri nyilvántartások egységes ingatlan-nyilvántartássá történő alakításának az 1972. évi 31. törvényerejű rendelettel bevezetett, de valójában 1964 és 1976 között elhúzódó hosszú folyamata is, amelynek során a földrészteltek elhelyezkedése és kiterjedése szinte kivétel nélkül, országosan változott meg.¹⁰ Az ingó- és ingatlantartozékok védettségének kérdésköre valamennyi

korszakban problémás, mert a háttérjogszabályok és az egyedi aktusok rendelkezései sokszor egymásnak, sőt esetenként önmagukon belül is ellentmondóak, nehezen értelmezhetőek. Alapkérdés, hogy a védetté nyilvánításban szükséges-e ezek nevesítése vagy egyfajta, a háttérjogszabályból következő, származtatott védelemmel ex-lege védetté válnak. Látható, hogy 1993 előtt, az egyedi védetté nyilvánító jogi aktusokban sem az ingó, sem az ingatlan tartozékok soha nem nevesültek. 1993 után a nevesítésük pedig éppen abban az 1967–1997 közötti korszakban mutatható ki, amikor védelmet – ha a védéskori földrészleten álltak – az ÉM-rendelet a „védettség kiterjedésének” fogalmával eredendően biztosította volna. Az

ingó- és az ingatlantartozékok közül az ingatlan tartozékok (mellékpítmények) jogi sorsa – az 1967–1997 közötti korszaktól eltekintve – a legkevésbé szabályozott, mert a védetté nyilvánított építményhez tartozó, de annak korabeli földrészletén kívül eső mellékpítmények, mint további önálló ingatlanok a háttérjogszabályok értelmezésében – elvileg – védetté válhattak, de az egyedi védetté nyilvánító jogi aktusok rendelkezései tükrében viszont úgy tűnik, nem.¹¹

A műemlékek hatósági nyilvántartásának – jogszabályokon és korabeli jogi aktusokon alapuló – közel hároméves adatrevíziója és a topográfiai, közigazgatási adatok térinformatikai feldolgozása e jogszabályi értelmezésből eredő problémákat

csak részben oldotta meg, sok esetben informatikai eszközökkel a vizszasságokat láthatóvá téve a felszínre hozta. A téves adatok javítása, a hiányzóok pótlása, a hiányzó adatforrások felkutatása és megjelölése, a téves hivatkozások korrekciója ugyanis csak a nyilvántartott adatok közhitelét tudta helyreállítani, de az adatrevízió a hibás, vagy értelmezhetetlen védetté nyilvánítás kijavítására nem volt alkalmas. Az évekkel ezelőtt kitűzött cél szerint a korrekcióra, az eddig jogfolytonosnak tekintett műemléki védelem mai örökségvédelmi elveinkkel megfelelő, a korszerű informatikai módszerekkel segített, precíz és pontos adatokat felhasználó ismételt kimondása, az újbóli védetté nyilvánítás lehet a legjobb megoldás. ■

1 Ezt erősíti meg a műemléknek a korszakban megtalálható általános értelmezése is. Major Máté szerint a „műemlék minden olyan művészeti, művelődési, történeti vagy egyéb okok miatt értékes, egészében vagy részben megmaradt tárgy (szobor, festmény, bútór, eszköz stb.), épület, mely eredetiségében megőrzésre, karbantartásra érdemes...” (Major Máté: Építészettörténeti és építészeti-méleti értelmező szótár. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.) Zádor Anna szerint a „műemlék: művészi v. történelmi értékű épület, építmény, épületmaradvány v. ezekhez tartozó berendezési tárgy, amely korábbi történelmi korszakok formái és szerkezeti megoldásait őrzi.” (Zádor Anna: Építészeti szakszótár. [Budapest], Corvina Kiadó, 1984.)

2 Az ÉM-rendelet 5. § (1) bekezdése szerint: „A műemlék és a műemléki jelentőségű területtel nyilvánításról, illetőleg annak megszüntetéséről az építésügyi miniszter és a művelődésügyi miniszter együttesen határoz.” (2) „A műemlék jellegű és a városképi jelentőségű építmény nyé nyilvánításáról, továbbá a műemléki környezet meghatározásáról, illetőleg annak megszüntetéséről az építésügyi miniszter felhatalmazása alapján az Országos Műemléki Felügyelőség határoz.”

3 Ügyirat KÖH-azonosító: 222418

4 Objektumként definiálható bármi, aminek pontos határai meghúzhatók, egy valós vagy absztrakt, azonosítható, egyedi (informatikai) entitás. A műemlékvédelemben a földművek (terep tárgyak), az építmények és a (kijelölt) területek összessége lehet. Major Máté szerint az „építmény általánosan: mindenféle kis és nagy „tárgy” – bútór, épület, híd, város stb. – mely építési művellet eredménye, akár esztétikai értéket képvisel, akár nem, akár időleges célt szolgál, akár tartóssat”.

5 A „kastély” korszakonként változó, korabeli, történeti és mai jelentéstartalmának tisztázására nemcsak önálló tanulmányok (Koppány Tibor: Castellum-kastély: a magyarországi kastélyépítés korai századai. In: Magyar építőipar. XXXVI. (1987) 9-10. 458-462.), hanem doktori értekezések is születtek. (L. Petravich András: A magyar kastélyok, kúriák helyreállítása. Budapest, 1984. (BME-OMIKK K-4600); Petravich András: Szempontok műemlékeink helyreállításához, hasznosításához és fenntartásához. Budapest, 1997. (BME-OMIKK K-7522); Sisa József: Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon a historizmus korában. Budapest, 2004. (MTA Kézirattár D/19581); Fekete J. Csaba: Funkciószervezés és téralakítás a főúri reprezentatív magánépítészetben az 1720 és 1920 közötti Magyarországon. Budapest, 2007. (BME-OMIKK K-8357/1-2)

6 Gerő László: Magyar műemléki ABC. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1994.

7 A fent idézett jogszabály 1. § (1) bekezdése szerint: „Műemlékké nyilvánítjuk a ... temetőt, (2) A védelem kiterjed ... a temető egész területére, ... síremlékekre, sírkövekre, ravatalozó épületekre és a kökerítésre.” (egyedi nyilvántartási azonosítók: 10807-6519, 10807-16598, 10807-16599, 10807-16600)

8 Az 1990-es évek végéről nagy számban találunk utódingatlanok tulajdoni lapjára tett pótlólagos jogi jelleg feljegyzést. (Pl. Márianosztra 7103-7121, Nemesvámos 10806-10093)

9 Az ingatlan-nyilvántartás előtti időszak telekalkulációikor keletkező utódingatlanok védettsége tekintetében és a változások követéskor (ún. telekrekonstrukció) a kivételes telekkönyvi eljárások egységes szabályozása tárgyában rendelkezés 1938. évi XI. törvénycikk a Telekkönyvi átalakítással kapcsolatban hozott rendelkezései lehetnek irányadóak: 12. § „Telekkönyvi átalakításnak van helye: 1. birtokrendezés (tagosítás, arányosítás, legelőfelosztás vagy más birtokszabályozás) folytán létesített új birtokállapotnak a telek-

könyvbe átvétele céljából; 2. ha a telekkönyvi betétek és az új kataszteri felmérés adatai között lényeges eltérés mutatkozik.” 14. § „Ha birtokrendezés során az egyes tulajdonosársak részére tulajdoni hányadrészeik helyett kizárólagos tulajdonul meghatározott ingatlanokat osztottak ki: ezeket külön-külön telekkönyvi betétbe (telekgyűzőkönyvbe) kell felvenni s az egyes tulajdonosárs illetőségének külön terhét a terhelhet illetőség helyébe lépő ingatlanra kell – az érdekeltek meghallgatása nélkül – hivatalból átvinni.” 15. § „Ha különböző tulajdoni- vagy teherállású ingatlanok helyett a tagosításkor egy tagot adtak ki vagy ilyen ingatlanokat a földmérés munkálataiban egy kataszteri részletre egyesítették, a telekkönyvi átalakításkor – amennyiben a tulajdoni- vagy a teherállás különbözősége egyébként szabályszerűen nem nem szüntethető – a különböző jogállású minden egyes telekkönyvi részletnek megfelelő területet a tagból, illetőleg a kataszteri részletből hivatalból elkészítendő vázrajz szerint el kell különíteni.”

10 Az 1976. évi műemlékgyűjék még kizárólagosan, az 1990. évi, pedig zavaróan nagy számban közölt telekgyűzőkönyvi, vagy kataszteri helyrajzi számokat a korabeli új, ingatlan-helyrajzi számok helyett. (Tilinger István. (Szerk.) Magyarország műemlékgyűjéke. Budapest, ÉTK., 1976.; Ikaferi Diénes Virág. (Szerk.) Magyarország műemlékgyűjéke. I-II. Budapest, ÖME, 1990.)

11 Ezt erősítik a kastély tartozék építményeinek a főépület védését követő, sokszor évtizedekkel későbbi műemlékké nyilvánításának korabeli példái is: a fertődi kastélyhoz (1950) tartozó [Gránátos házak, tisztartói ház, narancsház, bábszínház, lovarda, Muzsikaház, kutyaház (1960)], a keszthelyi kastélyhoz (1950) tartozó [pálmaház, üvegaházak, magtár (1983)], a nagyeceni kastélyhoz (1958) tartozó [virágház, méntelep (1972)] vagy a dégi kastélyhoz (1950) tartozó [narancsház, dézsmapincék (1983), Hollandi ház (1990), Kiskastély, kocsiszín (2005)] stb. épületek.

KÉT HÁZ, *két tábla*

Volt egyszer egy ház, úgy mondták, „Üvegház”, mert egykor üvegmanufaktúra működött benne, a Weiss család 1896-ban alapított üzeme, hogy utóbb termékeinek élő bemutatótere legyen. A homlokzatot fehér márvány-üveg takarta, üvegtéglás volt a lábazata, drót-, katedrál- és ornamentüvegek díszítették, a lépcsőház falait üveglapok borították, üvegből készültek a lépcsőfokok is. Ami megmaradt belőle, ma már csak emlékében őrzi azt az épületet, amit 1934-ben Kozma Lajos tervezett. De nemcsak építészettörténeti, másfajta, súlyos szellemi hagyatéka is van a Vadász utcai háznak: 1944-ben Weiss Arthur a svájci konzulátusnak ajánlotta fel, s az „Üvegházban” működött 1944 júliusától a budapesti Svájci Követség Idegen Érdekek Képviselete Kivándorlási Osztálya. Az „Üvegház” – a „területenkívüliség” elve alapján – menedékkül szolgált az üldözötteknek, 1944 végére három-ezer zsidó gyűlt itt össze s vészelté át a háború utolsó, tragikus hónapjait. Az épületet 2011 őszén nyilvánította műemlékké a nemzeti erőforrás miniszter. Ez év április 12-én dr. Tamási Judit, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke és Vámos György, a Carl Lutz Alapítvány elnöke leplezte le a műemléki védeltséget jelző üvegtáblát. Volt egyszer egy ház, a XVIII. század derekán emelték két, középkori ház maradványain. A múlt század első felében, az akkori Werbőczy (ma Táncsics Mihály) utcában a brit követség épülete volt, hogy 1942-től a svájci diplomata, Carl Lutz (1895–1975) rezidenciája legyen.

A svájci diplomatáé, akinek feladata több, Magyarországgal hadban álló, így a közvetlen diplomáciai kapcsolatot megszakító állam és polgárai jogi, gazdasági képviselete, védelme lett. S Lutz eközben a nácik által megszállt Európa egyik legnagyobb zsidómentő akcióját hajtotta végre Budapesten, a nyilas terror idején a Palesztinába kivándorlásra jelentkezőknek csoportos útlevelet, s erre hivatkozva védelevek ezreit állították ki. Carl Lutz tevékenységének köszönhetően összesen 72 budapesti házra terjesztették ki a diplomáciai védeltséget, 62 ezer budapesti zsidó menekült meg a deportálástól és a gázkamráktól.

Carl Lutzra emlékezve ér össze a két ház története. Az egyiké, amely a menekítés színtere volt, s a másiké, amely nemcsak a diplomata rezidenciája, de további üldözöttek menedékhelye is lett. Hiszen, ahogy Carl Lutz nevelt leánya, a ma Svájcban élő Ágnes Hirschi emlékezik, negyvenen – köztük ő és édesanyja is – ebben az épületben húzhatták meg magukat Budapest ostroma idején. A svájci diplomata tiszteletére Budavár polgármestere, dr. Nagy Gábor Tamás avatott emléktáblát április 12-én a házon, amely ma a Kulturális Örökségvédelmi Székháza. Ahogy beszédében mondta, „fejet hajtva mindenki előtt, akik szembe mertek és mernek szegülni a kor nagy áramlataival, akik nem álltak és állnak be a sorba, akik hősiessé kiigazították és kiigazítják a történelmet. Akik az életük kockáztatásával is képesek voltak, mert volt hozzá bátorságuk, választani jó és rossz között, akik ezzel példát adnak a jövőnek”. R.K. ■

▲ Ágnes Hirschi emlékezik, a háttérben Tamási Judit és Nagy Gábor Tamás

◀ Az „Üvegház” előtt, a mikrofonnál Vámos György

Fotók: Nagy Krisztina

